

KLASİK REALİZM VE NEOREALİZM KURAMININ İNCELENMESİ: DEVLET KAVRAMINA YÖNELİK ANALİZ

Seda Gözde TOKATLI*

ÖZ

Realizm teorisi, siyasal süreçleri ve dış politika yaklaşımlarını açıklamada başvurulan en temel ve en etkili teorilerden biridir. Uluslararası İlişkiler disiplininde küresel sistemin işleyişini ve devletlerin bu sistem içerisindeki davranış biçimleri realizm kuramı kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Klasik Realist kuram temsilcisi Hans Morgenthau ve yapısal Realist kuram temsilcisi Kenneth Waltz, uluslararası ilişkileri normatif bir kuram olmaktan çıkartarak devlet kavramını “güç”, “güç dengesi” ve “güvenlik ikilemi” kavramları ile daha kapsamlı bir şekilde açıklamaktadır. Bu çalışmada, uluslararası ilişkiler kuramsal yaklaşımlarından olan Realizm Kuramının devlet kavramı çerçevesinde ortaya koyduğu önemli varsayımlara yer verilecektir. Her iki realist kuram temsilcisi kendi aralarında farklı görümler dahi, aslında devletin diğer tüm küresel aktörlerden daha önemli olduğunu varsaymaktadır. Realizm kuramı diğer teorilerden almış olduğu yoğun eleştirilere rağmen, geliştirdiği yönetsel açıklamaları, yeni açılımları ve gözden geçirmeler sonucunda uluslararası sistem içerisindeki varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Bu araştırma makalesinde, tümevarımsal çıkarımlar ele edilecek ve tarihsel karşılaştırmalı araştırma yöntemi kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Neorealizm, Devlet, Uluslararası Sistem, Güçler Dengesi ve Güç

*Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
sedagozde@hotmail.com, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-1880-1338>

Makale Gönderim Tarihi: 12.04.2022

Makale Kabul Tarihi: 10.05.2022

**THE STUDY OF CLASSICAL THEORY OF REALISM AND NEOREALISM:
ANALYSIS OF THE CONCEPT OF THE STATE**

ABSTRACT

The theory of realism is one of the most basic and most effective theories used to explain political processes and foreign policy approaches. The theory of realism comprehensively considers the functioning of the global system and the ways of behavior of states within this system in the discipline of international relations. Hans Morgenthau, a representative of classical realist theory, and Kenneth Waltz, a representative of structural realist theory, remove international relations from being a normative theory and explain the concept of the state more fully with the concepts of '*power*', '*balance of power*' and '*security dilemma*'. In this study, the important assumptions put forward by the theory of realism, which is one of the theoretical approaches of international relations, within the framework of the concept of the state, will be included. Although both representatives of realist theories may seem different among themselves, in fact, they assume that the state is more important than all other global actors. Despite the intense criticism that the theory of realism has received from other theories, it continues to exist within the international system as a result of the methodological explanations, new deconstructions and revisions it has developed. In this research article, methodological pluralism and historical comparative research method will be used by considering inductive inferences.

KeyWords: Neo-Realism Theory, International System, Balance of Power, State, Power.

1. GİRİŞ

Uluslararası politik teorileri içerisinde devlet kavramı merkezi ve önemli bir role sahiptir. Devlet, belirli bir insan topluluğuna, belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olmasıyla oluşan, hukuki kişiliğe sahip bir teşkilattır. Bir devletin en önemli özelliği egemen olmasıdır. Uluslararası hukukta diplomatik tanınma, bir devletin başka bir devletin uluslararası sistem içerisindeki statüsünü veya bir eylemini tek taraflı olarak tanıdığı politik eylemdir. Devlet, farklı aktörlerin bulunduğu, farklı birimlerin farklı politikalar yürüttüğü ve farklı toplumsal çıkarları temsil eden bir kurumdur (Eralp, 2014: s.44). Michael Mann'e göre, devlet siyasal ilişkilerin belli bir merkezden ve o merkeze doğru yayıldığı, topraksal olarak sınırlanmış bir alanda emredici ve bağlayıcı kuralların yapıldığı, örgütlenmiş fiziki güç tarafından desteklenen, farklılaşmış kurum ve personeli ifade etmektedir (Mann,1993: s.55).

Devletlerin oluşumunda, merkezileşmesinde ve devletin toplumdan potansiyel olarak bağımsızlaşabilmesinde devletlerarası sistemden gelen baskılar ve savaş unsurları ön plana çıkmaktadır (Eralp, 2014: s.44).

Realizm kuramının felsefi kökeni Thomas Hobbes, Thucydides, Machievelli ve Clausewitz'e kadar uzanmaktadır. Örneğin, Nicolo Machievelli, '*Prens*' adlı kitabında devlet kavramını açıklarken, devlet adamlarının sistem içerisinde oynadığı role önemle atıfta bulunmuştur. Machievelli'ye göre, devlet adamı veya yöneticilerin ilk hedefi kendi ulusal çıkarını korumak ve devletin bekasını sağlamaktır. Devletin gücünün kötüye kullanılmasını önleyecek ne yasal ne ahlaki ne de dinî bir sınırı bulunmaktadır. Machiavelli; siyasetin geleneksel ahlak kuralları çerçevesinde işleyen bir alan olmadığını belirtmektedir (Machiavelli, 2018:s.10). Thomas Hobbes'a göre, insanların birbirinden korkarak yaşadığı bir ortamda kurtuluşun tek yolu egemen devletlerin kurulmasıdır. Devletin olmadığı savaş durumunu ise "herkesin herkese karşı savaşı" olarak nitelendirilmiştir (Hobbes, 1995:s.92-93). John Locke ise, bireyin doğuştan sahip olduğu yaşam, özgürlük ve mülkiyet haklarını güvence altına alması gereken bir devletin varlığından söz etmektedir (Taşkın, 2014: s.31). İnsanlar daha iyi hayat yaşamak, özgürlüklerini devam ettirmek ve istikrarlı bir düzenin sağlanması için kendi haklarını devlet ile toplumsal sözleşme imzalayarak transfer etmektedir (Locke, 2003, s.58). Locke'a göre, Devlet, uluslararası sistemde bireylerin çıkarlarını korumak ile sorumludur. Uluslararası toplum içerisinde bireyler birbirinden korktukları zamanda ortak bir güvenlik duvarı inşa etmek amacıyla oluşturduğu güvenlik paktı temel hak ve özgürlüklerin korunmasını amaçlamaktadır. Bu nedenle, kendilerini koruyacak mutlak otorite olarak ise devletin kurulmasını öngörmektedir. Thomas Hobbes'da uluslararası yapı içerisinde bireylerin var olan kaos ortamından kurtulmak için insanların kendi yetkilerinden vazgeçerek sahip oldukları güçlerini Leviathan'a devretmelerini önemle vurgulamaktadır (Hobbes, 1995: s.92-93). Devlet kavramı uluslararası sistem içerisinde pozitivist ve post-pozitivist teoriler tarafından farklı başlıklar altında sorgulanmıştır. Bu çalışma, uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde pozitivist teori kapsamında yer alan Realizm kuramını temel esas alarak, devlet kavramının önemini analiz edecektir. Modern bir uluslararası ilişkiler yaklaşımı olan realizm teorisi devleti uluslararası sistem içerisinde en temel aktör olarak görmektedir.

I. Dünya Savaşı sonrasında dünya siyasetinde yaşanan karmaşa, ekonomik kriz, diktatörlerin yükselişi, Milletler Cemiyetinin uluslararası gelişmelere karşı etkisiz olması, Amerika'nın benimsediği içe dönük dış politika anlayışı realist teorisinin ortaya çıkmasında büyük rol oynamıştır. Liberallerin uluslararası sistemde kalıcı bir barışın sağlanabileceğine olan inanç, İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasıyla etkisini yitirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması sonucunda uluslararası ilişkiler disiplini realist teori lehine önemli sonuçlar ortaya

çıkarmıştır. Bunun üzerine kendilerini “*realistler*” olarak ifade edenler, uluslararası sistemde seslerini duyurmaya başlamışlardır (Ateş, 2009: s.19).

Realistler, normatif değerler yerine devletlerarası ilişkilerde güç mücadelesi, ulusal çıkar, anarşik ve yapı kavramları üzerinde odaklanmaktadır. Uluslararası sistemin anarşik yapıda olmasından dolayı egemen devletlerin en önemli uğraşı hayatta kalabilmek olmuştur. Uluslararası politika ise güç etrafında dönmektedir. Realizm’in evrensellik ilkesine göre, uluslararası politikada da devletler başka bir güç tarafından kontrol edilmek istememektedir. Uluslararası ilişkiler yaklaşımının en önemli kurucusu olarak kabul edilen Hans J. Morgenthau ve Neorealizmin önemli temsilcisi olan Kenneth Waltz’ın görüşleri bu çerçevede büyük önem kazanmıştır (Ateş, 2013,s.63; Aydın,2004, s.40).

Realizm Teorisinin en önemli temsilcisi olan Hans Morgenthau, realizm kuramını tarihsel ve normatif olmak yerine gerçekçi ve teorik olması gerektiğini dile getirmiştir. Realizm kuramı çerçevesinde devlet kavramını ele alan Morgenthau, ulusal bağımsızlık için av değil avcı olmak gerektiğini belirtmektedir (Viotti, 2012: s.37-38). Ulusal bağımsızlık amacına ulaşmak için kullanılan her türlü araç meşru ve ahlakidir. Morgenthau, insan doğasının kötü olduğunu ve politikanın ise güç için bir mücadele alanı olduğu vurgulamıştır. Morgenthau’a göre güç, bir insanın diğer bir insan üzerinde kurabildiği ve sürdürebildiği nüfuzdur, bu fiziksel şiddet yoluyla olabildiği gibi psikolojik yöntemlerle de gerçekleştirilir.

Klasik Realizme liberalizm’den gelen yoğun eleştiriler sonrası 1970’li yıllardan sonra Neorealizm akımı ortaya çıkmıştır. Neorealist kuram temsilcisi Kenneth Waltz klasik Realizm’in eksikliklerini gidermeye çalışarak, sadece ulus devletler üzerinde yoğunlaşma geleneğini değiştirmeye çalışmıştır. Bu çalışmada, Realizm ve Neo realizm kuramlarının en önemli temsilcilerinden olan Hans Morgenthau ve Kenneth Waltz’un görüşlerine yer verilerek devletin uluslararası sistem içerisindeki yeri ve önemi bu çalışma kapsamında incelenecektir.

Hans Morgenthau ve Kenneth Waltz’un realist teori kapsamında önemle vurguladığı kavramlara yer verilerek kendi aralarında benzer ve farklı olan görüşler karşılaştırılacaktır. Bu araştırmanın devamında realist kurama yönelik başka kuramlar tarafından yapılan eleştirilere de yer verilerek, realizm kuramının göz ardı ettiği noktalar ve eleştiri aldığı alanlar önemle vurgulanacaktır. Realizm teorisi kendisinden sonra ortaya çıkan yaklaşımların getirdiği eleştiriler sonrasında uluslararası ilişkiler disiplinine olumlu yönde katkı sağlamaya devam etmektedir. Bu çalışma, nitel araştırma teknikleri kapsamında toplanan bilgiler üzerinden incelemeler gerçekleştirildikten sonra mantıksal ve kuramsal çıkarımlar yapılacaktır.

2. TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Hans J.Morgenthau: Klasik Realizm Teorisi

Modern Realizm’in kurucusu Hans Morgenthau, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra uluslararası politikanın ulusal çıkarlar çerçevesinde nesnel kurallar ile yönetildiğini öne sürmektedir. Klasik realist kuramına en büyük entelektüel destek Hans Morgenthau tarafından 1948 yılında yayınlanan “*Politics Among Nations*” adlı kitabından gelmiştir. Morgenthau devlet doğasıyla insan doğası arasında yakın bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir. Siyasi realizmin kökleri insan doğasında bulunan objektif yasalarla yönetilmektedir. Bir devletin siyasi gücü insanın diğer insanlar üzerinde kontrol kurmasını kapsamaktadır. Devletlerin dış politikadaki başarısı ulusal çıkar temelinde analiz edilmektedir. Ulusal çıkarlar zamana göre değişebilir, sabit değildir. Ulusal çıkarlar aynı zamanda liderlerin davranışlarını değiştirmede önemli rol oynamaktadır. Hans Morgenthau’a göre, insanlar çıkarları doğrultusunda hareket ederler, o halde devletlerde çıkarları yani güçleri doğrultusunda hareket edecektir (Morgenthau, 1993:

s.5-6). Devlet adamlarının rasyonel karar verme sorumluluğu bulunmaktadır ve bu karar devletin ulusal çıkarını temsil etmektedir. Hans Morgenthau gücü, ulusal çıkar çerçevesinde tanımlamaktadır. Hans Morgenthau'a göre, güç peşinde koşma isteği insan doğasından kaynaklanmaktadır. Güç peşinde koşma dürtüsünü ortadan kaldırmak mümkün değildir, fakat güç dengesi ile azaltmak mümkündür. 19. yüzyıl'da bölgesel güçlerin yerel kaynaklar üzerinden yürüttüğü dengeleme politikasının önemi azalırken kurumsal güçlerin etkisi daha belirgin bir hale gelmiştir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde, Rusya ve Çin devletine temsilcilik hakkının verilmesi bu iki devletin alınan tüm kararlarda kendi çıkarları doğrultusunda hareket etme gücünü ortaya koymaktadır. Devletler temsil edildiği ölçüde sistem içerisinde varlığını sürdürmektedir.

Hans Morgenthau, Realizm kuramını altı önemli ilke çerçevesinde ifade etmektedir (Feng ve Ruizhuang, 2006: s.109). Klasik Realist kuramına göre, insanların doğası kötü, bencil, çıkarıcı ve güç mücadelesini sonuna kadar sürdüren olumsuz bir karaktere sahiptir. Uluslararası politika evrenseldir ve objektif kanunlarla yönetilmektedir. İnsan unsuru devletlerarası etkileşimde devletin davranışlarının belirlenmesinde önemlidir. Uluslararası ilişkileri rasyonel çerçeveden yorumlarken kendimizi devlet adamlarının yerine koymamız gerekmektedir. Devlet adamı kavramı devlet kavramına göre daha önemli bir yere sahiptir. Politika evrensel ve objektif kanunlarla yönetilmektedir. İkinci ilkeye göre, uluslararası politika da çıkar güç çerçevesinde tanımlanmaktadır. Ulusal çıkar her zaman birincil öncelik olmalıdır. Değişen koşullara göre uygun ortamlar hazırlanmalıdır. Güç cinsinden tanımlanmış çıkarlara odaklanmak devletlerin yürüttüğü politikaların daha iyi anlaşılmasına imkân sağlamaktadır. Devletlerin en önemli rolü, rasyonel olan kararı vermek ve ulusal çıkarı kendi bireysel çıkarına ters düşse de devlet için en mantıklı olan yolu seçmektir. Devletlerde bireyler gibi, güç ve çıkar peşinde koşmaktadır. Üçüncü ilke olan siyasal realizm ilkesi, siyasetçilerin niyetlerine ve ideolojilerini göz ardı etmektedir. Siyaseti anlamak açısından önemli olan gücün cinsinden tanımlanmış olan çıkarlardır. Uluslararası politika ise devletlerin çıkarlarının çatışma alanı olarak görülmektedir. Her devletin ulusal çıkarına göre hareket etmesi uluslararası ilişkileri tehlikeye sokması yönündeki söylemler bu kapsamda yanlış yorumlanmaktadır. Bir devlet ulusal çıkarını, başka bir devletin çıkarına uygun olarak tanımlamalıdır. Ulusal çıkarların geniş tanımlaması istikrar ve düzen arayanlar için rasyonel sonuçlar doğurmamaktadır. Örneğin, Türkiye'nin Kore Savaşı'na askeri destek göndermesi sonucunda NATO örgütüne üye devlet olarak kabul edilmesi iki tarafında çıkarına uygun bir davranış örneğidir. Devletler tarafından alınan kararlar her iki devletinde ulusal çıkarına da ters düşmemesi gerekmektedir. Güç açısından çıkarlar sabittir, değişmez, ancak çıkarın içeriği ve bu çıkarı gerçekleştirmek için uygulanması gereken politikalar zamana ve içinde bulunulan kültüre ya da ortama göre değişiklik gösterebilmektedir. Dördüncü ilkeye göre, devletlerin dış politika eylemleri, evrensel moral ve ahlaki değerlere göre değerlendirilmemektedir. Ahlaki prensipler devlet politikalarına uygulanmamaktadır. Bir siyasal lider, doğru olanı birey gibi yapma zorunluluğu yoktur. Uluslararası ilişkilerin değerleri kişisel ahlaktan farklıdır. Realizm kuramı, dış politikanın başarılı olup olmadığını değerlendirirken ne kadar ahlaki olduğu değil, ulusal çıkarlara ne kadar hizmet ettiği noktasında bir açıklama getirmeye açıklamaktadır. Devletin asıl amacı ahlaki kurallara uygun olarak hareket etmek değil ulusun çıkarı için alınması gereken tedbirler doğrultusunda ideal bir yol çizmektir. Bu çerçevede, devlet davranışlarının evrensel ahlaki değerlerle bağdaştırma çabalarını reddeder, ahlaki göreceliği savunur ve her milletin kendine özgü ayrı bir ahlak anlayışının olduğunu var saymaktadır. Evrensel ahlaki ilkeler, bireyler için geçerli olsa da devletler için geçerli değildir. Beşinci ilkeye göre, uluslararası politika alanı, ekonomi, hukuk ve sosyoloji gibi alanlardan farklılık göstermektedir. Bir devletin ahlaki değerlerini ön plana çıkaran yaklaşımı meşru yönetim gücünü elinde tutmak ve var olan konumunu pekiştirme amacı taşımaktadır. Uluslararası siyaset de kendi ilkeleri çerçevesinde ele alınmalıdır. Altıncı ilkeye göre, Uluslararası

politikaya yön veren temel aktör ulus devlettir. Uluslararası örgütlerin veya uluslararası kuruluşların sistem içerisindeki rolü bu çerçevede etkisizdir (Feng ve Ruizhuang, 2006: s.109).

Devletlerin var olan güçlerini devamlı arttırmak ve diğer devletleri kendi kontrolü altına alma isteği savaş ve çatışmayı olanaksız kılmaktadır. Devletler için güvenlik ön planda yer almaktadır. Bir devletin diğer devlete güvenlik alanında sağladığı faaliyetler, diğer devletleri güvensizleştirir ve daha çok silahlanmaya itmektir. Güvenlik ikilemi, devletlerin devamlı güç arttırmasına yol açmaktadır. İnsanların güç peşinde koşma dürtüsü birbirleriyle çatışma olasılığını arttırmaktadır. Devletlerin kendi güvenliklerini arttırma arzusu, sonuçta tüm devletlerin daha az güvenli bir ortamda yaşamasına sebep olacaktır.

Klasik Realist geleneğini takip eden Morgenthau, realizm teorisini ‘güç’, ‘rasyonalite’ ve ‘güç dengesi’ kavramları üzerinden tanımlamaktadır. Hans Morgenthau gücü, rekabete dayalı bir dünyada başka hedeflere ulaşmak için kullanılacak bir araç olarak değil; aksine başlı başına bir amaç olarak tanımlar. Morgenthau’a göre, güç “*bir aktörün diğer bir aktörün düşünce ve davranışlarını kontrol edebilme yeteneği*” olarak tanımlamaktadır (Morgenthau, 2005: s.30). Güç bir iktidar mücadelesidir. Güç fiziki olan (coğrafya, ekonomi, nüfus, askeri güç) ve fiziki olmayan (kamu diplomasi, evrensel kurallar) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Morgenthau’a göre, askeri güç, iktidarın devamlılığının sağlanmasına en önemli araç olarak görülse de maddi ve maddi olmayan kaynakların sentezinden meydana gelmektedir (Morgenthau,1954, s.27). Morgenthau’a göre, mutlak güç tek başına önemsizdir, önemli olan bir devletin diğer devlete kıyasla sahip olduğu güç olan göreceli güçtür. Rasyonalite kavramına göre, devletler tüm alternatif politikaların artı ve eksilerini hesap edip çıkarlarına en uygun düşecek olan tercihleri yapan akılcı aktörlerdir. Böyle bir durumda, karar vericilerin, aynı şartlar altında aynı kararı vereceği varsayıldığından bütün devletler benzer durumda aynı şekilde davranacağını belirtmektedir. Devletlerin, ilk önceliği ulusal çıkar olmalıdır. Ulusal çıkar bir liderin ya da grubun çıkarına göre değil, o ülkenin çıkarına göre belirlenmelidir. Bu kapsamda, devletler fayda maliyet analizine göre en yüksek fayda ve en az maliyete yol açacak eylemleri başvurmalıdır. Üçüncü kavram olan güç dengesi kavramı ise, hem rakip güçler arasındaki denge durumunu, hem de güç çatışmalarının görüldüğü koşulları ifade etmektedir. Güç dengesi, tek bir devletin ya da devletler topluluğunun güçlenmesini önleyecek şekilde gücün dağılmasını ifade etmektedir. Bireyler, gruplar ve devletler, kendilerini saldırganlara karşı korumak amacıyla güçlerini birleştirme eğilimindedir (Morgenthau, 2005: s.31). Güç dengesi, ancak statüko güçlerinin revizyonist devletlerden güçlü ve statükoyu koruma konusunda kararlı olması durumunda başarılı olabilmektedir. Örneğin, askeri veya siyasi ittifaklar, toprak paylaşimleri, böl ve yönet politikaları güç dengesinin sağlanmasında kullanılan temel yöntemler arasında yer almaktadır.

Realizm kuramına göre, iç politika karar alıcılarının veya insan doğasının kötü olması savaş kaçılmaz yapmaktadır Dış politika da aynı iç politika gibi bir güç mücadelesidir. Dış ve iç politika arasındaki fark bu güç mücadelesinin yürütüldüğü koşullardır (Morgenthau,1960: s.37). Devletlerin birbirlerine karşı güç yarışı içerisinde girmesi birbirlerine karşı güvensiz davranmasına ve beraberinde askeri güç kapasitelerini daha fazla arttırmasına yol açmaktadır. Ulus devletlerin nihai hedefi güçlerini maksime etmek ve ulusal çıkarlarına uygun kararlar almaktır.

Klasik realizm kurucu Hans Morgenthau devlet içerisinde gücü tanımlarken bir amaç olarak değerlendirmekte, realizm kavramına farklı bir perspektiften bakan ve neorealizmin kurucusu olarak nitelendirilen Kenneth Waltz ise, devletin gücü gerektiğinde bir araç olarak kullanabileceğini öne çıkarmaktadır (Brown,2009: s. 257-258).

2.2. Kenneth Waltz: Neorealizm Teorisi

Klasik realizm'e liberalizm'den gelen yoğun eleştiriler sonrasında ortaya çıkan Neorealizm kuramı uluslararası ilişkileri bir yapısal bütünlük içerisinde ele almaktadır. Yapısal veya yeni realizm olarak da tanımlanan bu kuram uluslararası gelişmeleri açıklamakta sistemsel bir yaklaşım öne sürmektedir. Sadece ulus devletlere odaklanan Klasik Realizm'in geleneğini değiştirmeye çalışmıştır (Rauch, 2016: s.56). Neorealizm kuramı, realizm ve liberalizm argümanlarını birleştirerek bir sentez oluşturmaktadır. Realizm teorisi geleneğinin ana akımını oluşturan Neorealizm, yapısal vurgu ile ön plana çıkarak, uluslararası ilişkileri insan tabiatı ve davranışını ile açıklayan Klasik realizm teorisine yeni kavramlar eklemiştir. Uluslararası siyasetteki gelişmeleri çerçeveleyen, yönlendiren ve sınırlandıran bir yapının olduğunu vurgulayarak yapı kavramını ön plana çıkarmış, realizmin savunduğu devlet/aktör merkezli yaklaşımı göz ardı etmiştir.

1979 yılında Kenneth Waltz'un yazmış olduğu "*Uluslararası Politika Teorisi*" adlı kitabı uluslararası sisteme bilimsel bir açıklama getirerek, realizm'in eksikliklerini gidermeye çalışmıştır (Rauch, 2016: s.56). Uluslararası alandaki gelişmeleri açıklarken birim düzeyinde savın yeterli olmaması, yapı faktörünün de hesaba katılması gerçeğini ortaya koymuştur. Waltz, uluslararası sistemi devletler topluluğu, devletleri ise uluslararası sistemin birer birimi olarak görmektedir. Uluslararası sistem içerisinde devletler varlığını sürdürmek ve kendi öz çıkarlarını korumak için kendi güç bileşenlerine ve sahip olduğu kaynaklarına güvenmektedir. Yapı, devletlerin karakterlerini belirlemektedir. Devletlerin savaş halinde olması insan doğası değil, sistemin yapısının anarşik olmasından kaynaklanmaktadır (Waltz,1979: s.188). Yapı, daha çok büyük aktörlerin gücünde yaşanan değişim ile şekillenmektedir. Uluslararası sistemin anarşik yapısı yüzünden bütün devletler hayatta kalmak isteyecektir ve bunun içinde güvenliklerini artırmaya gideceklerdir (Waltz,1979: s.105). Kenneth Waltz'a göre, sistemin yapısı ve sistem içerisindeki gücün dağılımı temel analiz başlıkları içerisinde yer almaktadır. Devletlerin savaş halinde olması insan doğası değil, sistemin yapısının anarşik olmasından kaynaklanmaktadır (Waltz, 1979: s.188) Waltz'a göre, bütün devletler veya bütün birimler sistem ve yapının onları koşullandığı yönde hareket etmektedir (Waltz, 1979: s. 96-97). Waltz'a göre, bireysel çerçevede sosyal ve siyasal gelişmeleri açıklamaya çalışan teoriler indirgemeci; uluslararası sistem üzerinde yoğunlaşan teoriler ise sistemik teorilerdir. İndirgemeci teoriler devletlerin iç özelliklerine ve davranışlarına odaklanmaktadır. Sistemik teoriler ise uluslararası gelişmeleri yorumlarken parçalara değil, bütüne bakarak olaylara sistemik yaklaşmaktadır.

Kenneth Waltz, uluslararası siyasi yapıyı üç temel boyutta tanımlamaktadır. Waltz'un ilk olarak düzenleyici prensip ilkesine göre, uluslararası siyasi sistem, anarşik ve adem-i merkezîdir (Gözen, 2014: s.174). Neo-realist kurama göre, ilk olarak sistem içindeki tüm aktörler birbirleri ile eşittirler ve ast-üst ilişkileri yoktur. İkinci ilkeye göre, uluslararası siyasetin başlıca aktörleri olan devletlerin işlevsel farklılıkları yoktur, devletlerin hepsi aynı işi yapmaktadır. Ulusal siyasî sistemlerin aksine, uluslararası sistemdeki aktörler, fonksiyonel olarak birbirlerinden farklılaşmış değildir. Bu üç ilke içinde değişken olan üçüncü ilke olan kabiliyetlerin dağılımı ilkesi ise, uluslararası yapı içerisinde değişime yol açmaktadır. Bir sistemi oluşturan birimleri ayrıştırabilmenin tek kriteri, benzer görevleri yerine getirme noktasında sahip oldukları farklı kabiliyetleri, yani güçleridir (Ashworth, 2002: s.37). Uluslararası sistem içerisinde yaşanan değişim ancak devletlerin kapasitelerinin değişmesi sonucunda gerçekleşmektedir. Uluslararası sistem, uluslararası siyasetteki kutup veya büyük güç sayısı anlamına gelmektedir. Uluslararası siyasetin anarşik yapısı yüzünden bütün devletler hayatta kalmak isteyecektir ve bunun içinde güvenliklerini artırma yoluna gideceklerdir (Waltz ,1979: s.105). Waltz'a göre, uluslararası sistemde devletler varlığını

sürdürmek için sadece kendi gücüne ve kaynaklarına güvenmektedir. Anarşik ortamda devletlerin asıl amacı hayatta kalabilmektir (Waltz, 1979: s.105)

Kenneth Waltz'a göre, uluslararası işbirliğinin önünde iki önemli engel bulunmaktadır. Bu engellerden bir tanesi göreceli kazanç, diğeri ise bağımlı olma ilkesidir (Grieco,1998: s.487). Devletler herhangi bir işbirliğinde mutlak kazançlardan çok göreceli kazançlarını düşünmektedir. Bu nedenle bir devlet ancak diğerk devletten göreceli olarak daha çok kazandığı veya eşit ölçüde kazandığı zaman işbirliğine yanaşmaktadır. Devletler, anarşik sistem içerisinde kendilerinden başka güvenecekleri kimse olmadığından diğerk devletlerin göreceli olarak güçlenmelerini istememektedir. Bir devletin kazancı diğerk devletin kaybı anlamına da gelmektedir. Devletlerin iş birliğini engelleyen diğerk önemli ilke ise, birbirlerine bağımlı olma ilkesidir. Devletler işbirliği sonucunda birbirlerine daha çok bağımlı hale gelmesi durumunda kendi bağımsızlıklarını kaybedecektir. Devletler arasındaki yüksek dereceli bağımlılık ilişkisi, taraflar arasındaki yakınlığı ve ilişkilerin yeterince düzenlenemediği durumlarda, çatışma riskini arttırmaktadır (Grieco,1998:s.487). Devletlerarasındaki bağımlılığı en alt düzeyde tutmak devletlerarası ilişkilerde en uygun olan yol olarak kabul edilmektedir. Devletler gelebilecek olan olası tehdit ve riskleri karşılıklı bağımlılık ilkesi kapsamında tanımlamaktadır. Büyük güçlerin sayısının azalması bağımlılık oranının da düşmesi anlamında gelmektedir. Devletlerin çeşitli alanlarda uzmanlaşması diğerk devletlere karşı daha az bağımlı olmalarını sağlamaktadır. Devletler bu ilkeye göre, kendilerini riske atmamak için her alanda uzmanlaşmaya önem göstermektedir. Devletlerin işbirliğine gitmelerinin engelleyen ve ya birbirlerine karşı güvensiz davranmalarını sağlayan diğerk bir etken de gelecekte işbirliği yapılan devletin niyetinin değişmesi sonucunda işbirliğinin bozulma olasılığıdır (Grieco, 1998, s.487). Devletlerarasındaki çıktılar, güç dağılımının değişmesiyle değişmektedir. Devletlerin kapasitelerinin dağılımının değişmesi ile uluslararası sistemin yapısı da değişmektedir (Waltz, 1959: s. 97).

Uluslararası yapı daha çok büyük aktörlerin değişikliğe uğramasıyla değişmektedir. Büyük aktörlerin güçlerinde yaşanan değişiklikler dengenin bozulmasına yol açmaktadır. Büyük devletlerin güç dağılımı yapı faktörünü anlamamızda etkili olmaktadır. Büyük güçlerin yükseliş ve düşüşleri uluslararası politikanın yapısındaki değişimi açıklamaktadır. Waltz'a göre, büyük güçler ile diğerk devletlerarasındaki eşitsizliğin boyutları büyük olursa; büyük güçler, o ölçüde küresel sistemin yöneticileri olma temayülü göstermektedir (Waltz, 1979: s.199). Büyük güçler arasındaki rekabet aslında dünya düzenini belirlemektedir. Örneğin, küresel problemler olan yoksulluk, hızlı nüfus artışı, çevre kirliliği, iklim değişikliği ve göç gibi alanlarda etkin bir mücadele yapılabilmesi için ülkelerarası karşılıklı işbirliği oluşturma ve diyalog geliştirmek önemlidir. Kenneth Waltz'a göre büyük güçler, küresel problemlerin çözümünde başı çekmezlerse, diğerklerinin bu sorunları takip etmeleri mümkün olmamaktadır (Waltz,1979: s.199). Devletlerin sadece güçlerini artırma yoluna gitmesi uluslararası sistem içerisinde güvenlik, ekonomik ve diğerk sorunları da beraberinde getirmektedir.

Neorealizm kuramına göre güç, devletlerin kendi güvenliklerini sağlamaları, sistem içerisinde eylemlerini gerçekleştirmeleri, baskı altında kendilerine manevra alanı yaratabilmeleri, egemenliklerini sürdürebilmeleri, uluslararası alandaki çıkarlarına erişmeleri ve olası saldırıları caydırmaları açısından oldukça önemlidir (Çıtak, 2014: s.36). Güç dengesi, tek bir devletin ya da devletler topluluğunun güçlenmesini önleyecek şekilde gücün dağılımını ifade etmektedir. Bir devletin sahip olduğu güç parametreleri ne kadar fazla ise sistem içerisinde kendisini muhafaza etme, yarattığı tehdit algısı ve caydırıcı gücü o kadar etkili olmaktadır (Walt,1987: s.22). Devletlerin güçlerini artırma yoluna gitmesi uluslararası sistem içerisinde güvenlik sorunu da beraberinde getirecektir. Kenneth Waltz, devletlerin ilk endişesinin gücü

arttırmak olmadığını, sistem içerisinde kendi konumlarını devam ettirmek olduğunu dile getirmektedir (Waltz,1979: s.126).

Güç dengesi, uluslararası sistemdeki istikrarın devam etmesinde büyük rol oynamaktadır. Büyük güçler üzerindeki dengeyi sağlamak ve bir devletin aşırı güçlenmesinin önüne geçmek için sistem içerisinde yer alan diğer devletler büyük güçlere karşı ittifaklar kurmaktadır. Örneğin, Amerika'nın uluslararası sistem içerisinde yükselen güç olan Çin ve rakip güç olan Rusya karşısında ABD'nin Asya kıtasındaki ülkeler ile karşı bir güç ittifakı oluşturması sistem içerisindeki güçler dengesinin yeniden revize edildiğini göstermektedir. ABD, yükselen Çin tehdidi karşısında Asya Pasifik kıtasındaki müttefikleriyle işbirliğine yönelerek tesis etmeye çalıştığı yeni oluşumlardan QUAD ve AUKUS ile ulusal güvenliğini garanti altına alırken, yükselen ve ya rakip güçlerin hareket alanını kısıtlamaktadır (Intell 4 Strategy News, 2021).

Kenneth Waltz'a göre, sistemdeki başat güçlerin sayısına göre dünya, tek kutuplu, iki kutuplu ve çok kutuplu olarak tanımlanmaktadır. Waltz, çift kutuplu yapının çok kutuplu yapıya göre daha güvenilir olduğunu vurgulamaktadır. Çift kutuplu yapıda yer alan iki başat güç birbirlerinin davranışlarının daha kolay tahmin edebilmesi sonucunda sıcak çatışmaya girme olasılıkları da daha az olacaktır. Çift kutuplu yapıda, iki rakip ortak arasındaki pazarlık süreci, çok aktörlü sistemlere nispetle, daha kolay ve daha az külfetli olacaktır. Uluslararası sistem içerisinde çok fazla sesin yer alması sistem içerisinde tehdittin nereden geleceği konusunda ve aktörlerin gerçek niyetlerini anlama noktasında belirsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Waltz, uluslararası yapı üzerindeki iki taraflı oluşan koalisyonlarda, dengeleyici devletin zayıf olan devletin yanında olması sonucunda olası bir savaşı engelleneceğini vurgulamaktadır. Neorealizm kuramına göre, değişim savaşla veya barışla gerçekleşmektedir. Değişimin barış ile meydana gelmesinin yolu, hegemonik gücün rıza ve zoru aynı anda kullanmasıdır (Carr, 1949: s.218). Devletlerin sahip olduğu güç kapasitelerinin dağılımının değişmesi ile uluslararası sistemin yapısı da değişecektir (Waltz, 1959: s.97).

Sistemin anarşik yapıda olması, devletlere bağımsızlık ve özgürlük sağlamaktadır. Waltz, uluslararası sistemi devletler topluluğu, devletleri ise uluslararası sistemin birer birimi olarak görmektedir. Devlet üssü bir gücün olmaması, devletlerin eşit ve serbest olarak hareket etmesini sağlar ve bu anarşik ortam devletlerin güç kullanmasını engellemektedir. Anarşik düzen aslında mevcut düzeni koruyan bir sistemdir. Uluslararası sistem içerisinde devletlerarası ilişkilerin temel alındığı bu anarşik düzende, devletler arasındaki güçler dengesi ve sistemdeki kutupluluk sayısının değişme olasılığı her zaman mevcuttur.

Neorealizm kuramı, güç kavramına olan farklı bakış açıları yüzünden kendi içerisinde Saldırgan ve Savunmacı realizm olmak üzere alt gruplara ayrılmaktadır. Devletler, en yüksek seviyeye gücümü, yoksa güvenliğini koyacakları noktasında ise kendi içerisinde ayrışmalar yaşamaktadır. Saldırgan Realizme göre, hayatta kalmaya devam etmek için gücün en üst seviyeye çıkarılması güvenlik açısından önemlidir (Alan, 2010:s.19). Saldırgan Realizm'in en önemli temsilcisi olan John Mearsheimer, rekabet ortamının varlığını ön plana çıkartarak devletlerin güç artırma yoluna gitmesini savunmaktadır. Devletlerin güçlerini arttırmaları hayatta kalmaları için tek yoldur. Devletlerin uluslararası anarşik düzen içerisinde hayatlarına devam edebilmesi için mevcut tehdit ve tehlikelerin ortadan kalkması gerekmektedir (Ergüven, 2016: s.775). Savunmacı Realizm kuramı ise anarşik düzen şartlarında işbirliğinin mümkün olabileceğini savunmaktadır. Savunmacı realizm, saldırgan realizm kuramının aksine, mevcut düzenin devamlılığını savunarak statükocu bir anlayış sergilemektedir. Saldırgan genişleme güç dengesinin yeniden bozulmasına yol açacaktır. Bu nedenle, devlet güvenliğinin sistem içerisinde sağlanma amacı azalacaktır (Lobell, 2010: s.2). Savunmacı

realist kuram, devletlerin güvenliklerini korumak için uluslararası sistem içerisinde ılımlı ve dengeli bir dış politika izlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Saldırgan realistler, güç dengesinin çıkar ve tehdit ortamına göre değişiklik gösterebileceğini, savunmacı realistler ise güç dengesi ile barışçıl bir ortamının sağlanabileceğini belirtmektedir.

Kenneth Waltz, Mearsheimer'ın güç artırma yönündeki iddialarını eleştirerek devletlerin amaçlarına ulaşana kadar kısa süreli veya geçici ittifaklara yönelmesini doğru bulmaktadır. Savunmacı realizmin önde gelen savunucusu Kenneth Waltz ve saldırgan realizmin en etkili savunucusu John Mearsheimer, kendi teorilerinin Soğuk Savaş sonrası dünyadaki uluslararası politikaları anlamak için en güçlü lensler olduğunu iddia etmektedir (Waltz, 2004:s.6; Mearsheimer, 2007: s.168).

3. REALİZM VE NEOREALİZM KURAMLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Klasik Realizm ve Neorealizm aynı temel değerlere sahiplere sahip olduğundan olması gerektiği gibi değil, olağan şeylere odaklanmaktadır (Hobson, 2000:s. 17). Klasik Realist kuramın en önemli temsilcisi Hans Morgenthau devlet kavramına birey temelli yaklaşım gösterirken, Neorealist kuramın temsilcisi Kenneth Waltz ise sistem temelli bir açıklama getirmektedir. İki realist kuram temsilcisi uluslararası politikayı analiz ederken, güç, çıkar, güç dengesi, uluslararası sistem ve dış politika kavramlarını farklı bakış açılarıyla ele almaktadır. Klasik realizm temsilcisi Hans Morgenthau, uluslararası politikada güç kazanma hırslını devlet adamlarının davranışlarına bağlı olarak açıklarken, Waltz ise sistem düzeyinde ve sistemin anarşik yapısına dayalı nedenlerle açıklık getirmektedir (Bozdağlıoğlu, 2012: s.46). Hans Morgenthau gücü askeri kaynakların artırılması ve biriktirilmesi yönünde bir tanımlama getirirken, Waltz güç kavramını sistem içerisinde diğer devletleri yönlendirme, onların eğilimlerini belirleme yönünde bir açıklama ortaya koymaktadır.

Klasik Realizm kuramı, uluslararası ilişkileri insan doğasından yola çıkarak tümevarımcı bir yöntem ile açıklarken, Neorealizm kuramı, uluslararası sistemin yapısını analiz ederken devletlerin ve diğer unsurların davranışlarının nedenlerini anlaşılabilirliği savını savunmakta ve tümünden gelimci bir yaklaşım sergilemektedir (Waltz, 1990, s.33).

Klasik Realistler çok kutuplu sistemin önemini vurgularken, Neorealistler iki kutuplu sistemin ideal olduğunu dile getirmektedir. Hans Morgenthau'a göre, çok kutuplu sistemde devletler kendilerini tehdit altında hissettiklerinde başka devletler ile ittifak kurup diğer devleti dengelemeye çalışmaktadır. Waltz'a göre ise, çok kutupluluğu yapı daha çok karmaşa, belirsizlik ve istikrarsızlık getirmektedir. Waltz'a göre, çift kutuplu yapı ideal olandır. Çift kutuplu yapı içerisinde iki devletin birbirinin davranışlarını kontrol edebilmesi daha kolay ve sıcak çatışmaya girme olasılığı ise daha düşüktür.

Klasik Realistler, sonuçlarla ilgilenirken buna devletlerin etkileşimlerinin doğal bir sonucu olarak değerlendirmekte, Waltz ise sebep ve sonuçları ayrı değerlendirirken sistem düzeyindeki yapısal nedenleri ele almaktadır. Örneğin, 19. yüzyıl'da çok kutupluluğunu en iyi Morgenthau açıklarken, Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu yapıyı ise en iyi Waltz açıklamaktadır.

Hans Morgenthau, iç ve dış siyaset ayrımı yapmamakta, siyasetin iki tarafta da yapılabileceğini ve ulusal çıkarları temsil ettiğini savunmaktadır. Kenneth Waltz'a göre iç ve dış siyaset yapma alanı farklıdır, içeride yapılan siyasette hiyerarşik bir yapının mevcut olması bir üst otoritenin varlığını temsil etmektedir. Hiyerarşik yapı, kural ve normlardan oluşmakta ve daha düzenlidir, çünkü bürokrasi ve uzmanlaşma mevcuttur. Dış siyasetinin

yapıldığı yer ise anarşik bir yapıdır. Bu yapıda bir üst otoritenin olmaması sonucunda bütün devletler eşit ve bağımsızdır. Anarşik yapı içerisinde kural koyan ve sistemi denetleyen bir otoritenin yokluğu güvensiz, şüpheli, karmaşık ve daha savaşçı bir uluslararası ortamın olmasına yol açmaktadır. Waltz'a göre, hiyerarşik iç sistemler ve anarşik dış sistemler birbirinden farklılık göstermektedir. Dış siyaset alanı, iç siyaset alanına göre daha tehlikelidir. Waltz otorite, idare ve hukukun alanı olan ulusal sistemler ile güç ve mücadele alanı olan uluslararası politikayı ayrı düşünmektedir (Waltz,1979, s.113).

Hans Morgenthau, güç elde etme arzusunun insanın doğasında var olduğunu, sürekli güç pesinde koşan ve güç elde etmeye çalışan devlet adamlarının ise rasyonel bir davranış sergilediğini dile getirmektedir. Güç, bir amaç olarak kullanılmaktadır (Feng ve Ruizhuang, 2006, s.109). Kenneth Waltz ise, devletlerinin davranışlarının güç elde etmek olmadığını gücü bir araç olarak kullandığını, yapının anarşik ve kutuplu olmasının ise devlet davranışları üzerinde büyük etki yarattığını vurgulamaktadır. Waltz, devletlerinin amacının hayatta kalmak olduğunu dile getirmektedir. Waltz, güç yerine güvenlik ve bağımsızlık kavramlarına daha fazla yer vermiştir. Devletin kendi güç ve kaynaklarına güvenmesi ve bağımsız hareket etmesi önemlidir.

Waltz ve Morgenthau'a göre, güç dengesi uluslararası siyasetin en önemli kavramıdır. Hans Morgenthau, güç dengesinin siyasi tarih kadar eski, güç mücadelesinin doğal ve kaçınılmaz bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır (Morgenthau, 2005: s.187). Güç dengesi ve güç dengesinin korumaya yönelik faaliyetler uluslararası siyasette istikrarın ve barışın sağlanmasında önemlidir. Örneğin, Soğuk Savaş döneminin istikrarlı olmasının nedeni iki büyük güç olan ABD ve Rusya'nın birbirlerini yok edebilecek nükleer silah teknolojilerine sahip olmalarıdır. Uluslararası sistem üzerinde ontolojik üstünlüğe sahip olma algısı, devletin uluslararası arenada bağımsız bir karar verici ve belirleyici olduğu anlayışına yol açmıştır (Hobson, 2000: s.36). Realizm teorisi, kendi alt başlıkları içerisinde savunduğu kavram ve değerler noktasında ayrışmalar yaşarken, açıklayıcı/eleştiriler teoriler tarafından da eleştirilere maruz kalmaktadır. Neorealizm kuramının ana kavramları, geliştirdiği varsayımlar ve son gelişmeleri açıklamada noktasında yetersiz kaldığını yönünde önemli eleştiriler yapılmaktadır.

3.1. Realizm Kuramının Eleştirel Analizi

Soğuk Savaş sonrası dönemde, uluslararası sistemi analiz ederken post-pozitivist yaklaşımlar daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. Post pozitivist yaklaşım sergileyen yeni kuramlar, realizm kuramının benimsediği temel varsayımların önemini kaybettiğini ve uluslararası ilişkilerdeki gelişmeleri ve devletlerin davranışlarını açıklamada noktasında yetersiz kaldığı yönünde eleştirmeler yapmıştır. Neorealizm teorisinin, Soğuk Savaşın sona ermesi gibi büyük değişiklikleri ön görememesi ve sistem içerisinde yaşanan köklü değişimi açıklamada yetersiz kalması noktasında eleştiriler almıştır. Realizm kuramının, güvenlik sorunlarına karşı çözüm odaklı olmak yerine, aksine güvenlik sorunlarını daha çok arttırdığı yönünde iddialar yer almaktadır. Realizm kuramının, ulus devlet kavramına yaptığı aşırı vurgu, barış ve adalet ilkelerini arka plana atması, ortak çıkar kavramının göz ardı etmesi, güç bileşenlerinden askeri güç kavramına yapılan vurgu ve uluslararası bütünleşme ve işbirliği kavramlarının önemsenmemesi noktasında önemli eleştiriler ile karşılaşmıştır.

3.1.1. Ulus Devlet Kavramına Yapılan Aşırı Vurgu

Neorealistlere göre, uluslararası sistemin en önemli aktörü devlettir. Uluslararası sistem içerisinde tek aktör olan devlet, sistemdeki düzenin belirleyicisi ve diğer aktörlerin de aynı zamanda yönlendiricisidir. Devlet dışı aktörlerin sistem içindeki rolünü ve önemini göz ardı eden bu yaklaşım, savaş sonrası dönemde ortaya çıkan işbirliği modellerinin güç dengesi

kavramı ile olan ilişkisini ve sistem içerisindeki devletlerin davranışları üzerindeki etkisini açıklamada yetersiz kalmaktadır. Neorealizm kuramı, devletlerin çok taraflı işbirliğine yönelmesi sonucunda oluşan çok merkezli uluslararası örgütlerin, sivil toplum örgütlerinin veya devlet dışı örgütlerin artan önemini göz ardı etmektedir. Neorealistler, önemi her geçen gün artan birey güvenliği, çevre güvenliği gibi devlet dışı güvenlik konularını göz ardı etmekte, küresel ısınma, bulaşıcı hastalıklar, göç vb. ortak sorunlar karşısında da işbirliğine yanaşmamaktadır. Neorealistlerin ulus devlet kavramını ön planda tutan yaklaşımı sistem içerisinde devlet dışı organların her geçen gün artan yetki ve işlevlerini açıklama noktasında yetersiz kalmaktadır. Çok uluslu örgütler dolaylı yoldan kendi hükümetleri aracılığıyla yürüttüğü politikalar ile siyasi kararlar üzerinde etkili olmaktadır (Gilpin, 1971, s.418). Dünya ekonomisi hem ulus devletlerden hem de ulusal pazarlardan etkilenmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, uluslararası yapıyı tehdit eden tek aktörün devlet olmadığını, yerel / toplumsal veya uluslararası örgütlerin de sistem içerisinde mevcut durumu tehdit eden önemli aktörler olduğunu savunmaktadır. Uluslararası ilişkilerin analiz düzeyi olan devlet kavramı önemini yitirmeye başlamış, insan ve toplum kavramları daha ön plana çıkmıştır. Örneğin, Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistem içerisinde çeşitli bölgelerde etnik sorunlar, iç ayaklanmalar ve bölgesel kısımlar meydana gelmiştir. Neorealizm teorisi, Soğuk Savaş sonrası dönemde devlet içerisinde artan iç çatışma ve ayaklanmaların nedenlerini açıklama noktasında yetersiz kalmaktadır. Örneğin, Soğuk Savaş sonrası dönemde, BM, Koruma Sorumluluğu Doktrini çerçevesinde herhangi bir devlet sınırları içerisinde kendi halkını koruma noktasında olan sorumluluğu vurgulanmış, devletin yetersiz kaldığı alanlarda ise uluslararası topluma müdahale hakkını ön gören ‘‘Koruma Sorumluluğu İlkesi’’ (R2P) ön plana çıkarılmıştır (ICISS, 2001).

Devlet odaklı yaklaşım sergileyen bu kuram, uluslararası gelişmeleri açıklarken uluslararası örgütlerin, uluslararası hukuk ve sözleşmelerin rolünü göz ardı etmektedir. Örneğin, realizm kuramına göre kimlik, sosyal ilişkiler ve kültür gibi başlıklar düşük politika konuları arasında yer almaktadır. Devletlerin yerini devlet dışı örgütler yer alarak güvenlik boyutu çok yönlü olarak değişikliğe uğramaktadır. Soğuk Savaş’ın sonra ermesine karşın, uluslararası örgütler aynı devletler gibi özerk aktörler olarak varlığını devam ettirmiştir. Günümüzde, devlet temelli olmayan devlet dışı örgütler, toplumsal güçler, bağımsız gruplar uluslararası siyaseti yönlendiren en önemli unsurlar haline gelmiştir. Realist kuramı, toplumsal veya yerel güçlerin sebep olduğu uluslararası gelişmeleri kendi güvenlik kavramı ile açıklama noktasında yetersiz kalmaktadır. Günümüzde, terör saldırıları, yapay zekâ, siber güvenlik, iklim değişikliği, göç, uyuşturucu ve bölgesel çatışmalar gibi önemli başlıklar devlet davranışlarını etkilerken aynı zamanda uluslararası yapının da yeniden şekillendirmesine katkı sağlamaktadır. Örneğin, 11 Eylül terör saldırılarını veya Arap Baharı gibi toplumsal veya yerel güçler tarafından uluslararası güvenliğe tehdit oluşturabilecek unsurları açıklamada yetersiz kalmaktadır.

3.1.2. Ortak Çıkar Kavramının Göz ardı Edilmesi

Realist kuram ve İngiliz Okulu’nun ortak kavramları olan devlet merkezli yaklaşım ve anarşik düzen kavramları önemle vurgulansa da bu iki kuram kendi içerisinde farklı varsayımları bulunmaktadır. Neorealizm’e göre, uluslararası sistemin anarşik nitelikte olmasından devletler güç artırma yoluna gitmelerine yol açmaktadır. Devletler askeri gücünü arttırarak diğer devletlerden gelebilecek olan olası tehdidin önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Liberal teori geleneği de anarşik nitelikte olan bu sistemsel düzeni kabul etmektedir. İngiliz Okulu, uluslararası sistemin, uluslararası topluma doğru çevrildiğini ve bu nedenle anarşik bir sistemden anarşik bir topluma geçildiğini veya geçilmekte olduğunu iddia etmektedir (Devlen ve Özdamar, 2010, s.44). İngiliz Okulu, realizm geleneğini tanımakla beraber bütüncül bir

yaklaşım sergileyerek çok daha fazlasını savunmaktadır. Realistler, uluslararası yapıdaki ilişkileri çıkar çatışmaları bazında açıklarken, İngiliz okulu uluslararası hukuk, norm ve kurumlar çerçevesinde karşılıklı ilişkilerin yürütülebileceğini ve ortak çıkarının tanımlanabileceğini dile getirmektedir. Ulusal çıkar kavramının yerine uluslararası kurum ve kuralların aracılığıyla tanımlanan ortak çıkarlar yer almaktadır. Neorealist kuram, çıkar kavramını sadece devlet çıkarı olarak tanımlarken, İngiliz okulu ortak çıkarların varlığına ve bu ortak çıkarlar altında bir anarşik düzenin kurulabileceğini savunmaktadır (Devlen ve Özdamar, 2010, s. 45).

Neorealizm kuramı, ortak çıkar kavramı yerine bireysel çıkarlar, uluslararası güvenlik yerine ulusal güvenlik ve uluslararası toplum kavramı yerine ulusal toplum kavramlarına daha fazla önem vermektedir.

3.1.3. Barış ve Adalet Kavramlarının Yeterince Önemsinmemesi

Neorealizm kuramı için ilk öncelik düzen, sonra ise barıştır. Uluslararası ilişkiler disiplini barış yerine savaşı bir doğal ortam olarak kabul ettiği için savaşın nedenlerine odaklanmaktadır. Realizm bir barış kuramı değildir, çünkü anarşik bir sisteminin değişmez olduğu tezi savaşı vazgeçilmez yapmaktadır. Güç dengesi, realizmin tek barış kuramıdır. Barışın önündeki en büyük engel ise insan doğasıdır. Realist görüşe göre, savaş ya da şiddetin diğer formlarının bulunmadığı zamanlarda, barış durumu söz konusudur (Hobbes, 2015). Buna rağmen, barış belirli koşullarda sınırlı da olsa sağlanabilir. Devletler arasındaki güç dengesi sağlandığı ölçüde barış da gerçekleşebilmektedir (Morgenthau, 2005, s.84). Güçlü bir devletin hegemonyasından çıkan barış ise, bu devletin normlarını ve kurallarını taşımaktadır.

Realist kuramın aksine geliştirilen pozitif savaş kavramı sosyal adalet kavramını ön plana çıkarmaktadır. Bu kavramın en önemli temsilcisi olan Galtung, sosyal bir hedef olarak barış kavramını genişleterek, sosyal adalet ve şiddetin özellikle de yapısal formda şiddetin olmamasına yer vermektedir (Galtung, 1990: s.131). Realist teori tarafından ön plana çıkartılan negatif barış kavramı ise, savaş ve çatışmaların olmadığı bir ortamdır. Negatif barış kavramı, üçüncü dünya ülkelerinin Batı ile olan tek taraflı bağımlılık ilişkisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Az gelişmiş ülkelerin merkez ülkelere olan bağımlılığı sistem içerisindeki eşitsiz yönetişimin artmasına ve aynı zamanda insani değerlerin de yok sayılmasına yol açmaktadır (Erdoğan, 2000: s.161). Uluslararası sistem içerisinde büyük güçler üçüncü dünya ülkelerinin iç siyasette alacağı kararlar üzerinde etkili olarak dış politika tercihleri üzerinde yetki sahibi olmaktadır. Neorealistler, üçüncü dünya ülkeleri üzerinde sahip olduğu bu yetkiyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanırken adalet kavramını göz ardı etmektedir. Üçüncü dünya ülkeleri içerisinde kötü yaşam standartları, istikrarsız düzen ve artan ölüm oranları konusundaki duyarsızlığı tek taraflı bağımlılık ilişkisinin temel göstergesidir Üçüncü dünya ülkeleri için anarşik ve güçler dengesi kavramları, hiyerarşi ve bağımlılık kavramları ile eşdeğer olarak tanımlanmaktadır.

Realist teorisyen Robert Gilpin'e göre zayıf devletler büyük güçlere daha bağımlı hale gelmektedir (Gilpin, 2001, s. 81). Eleştirel kurama göre ise, önce barış daha sonra ise düzen gelmektedir. Örneğin, Soğuk savaş döneminde, iki kutuplu yapının getirdiği düzen iddiası da adalet kavramı çerçevesinde tekrar yorumlanmaktadır. Eleştirel kuramın adalet kavramına yaptığı vurguyu, barış kuramı da sorgulamaktadır. Birey toplum ve çevre gibi ortak sorunların çözümü noktasında işbirlik, diyalog geliştirme ortak bir sinerji ile mümkün olmaktadır. Ahlaksal topluluğun genişlemesi, insanlığa karşı evrensel bir sevgi, adil ve özgür bir yaşam şartları ile sağlanmaktadır. Eleştirel kuram barışın inşasında toplumsal adaletsizlik sorununun çözümü ile mümkün olduğunu savunmaktadır.

3.1.4. Güç Bileşenlerinden Askeri Güç Kavramına Yapılan Vurgu

Realizm kuramına göre, askeri güç en etkili politika aracıdır. Küreselleşme sonucunda devletlerarasındaki karşılıklı işbirliğinin artması var olan sınırların kaldırılmasına ve serbest ekonomik modelin gelişmesine yol açmıştır. Devletler arasında inşa edilen serbest ticaret ve finans ağı doğrudan yatırımların önünü açmıştır. Ekonomik gücün askeri güç karşısında önem kazanmaya başlamasıyla devletler kendi öz kaynaklarını askeri sermaye yerine, teknolojik ve ekonomik alanlara doğru kaydırmaya başlamıştır. Devletlerin askeri gücünü arttırmak için ilk önce ekonomik kaynaklarını arttırması gerekmektedir. Örneğin, Çin ve ABD tarafından başlatılan ticaret savaşları serbest ekonomik düzeni kısıtlarken, diğer devletlere de tek taraflı, ayrılıkçı politikalar izlemeleri konusunda örnek temsil etmektedir. Devletler, değişen şartlar çerçevesinde ekonomik güçlerini askeri güçlerine göre çok daha fazla önemsemeye başlamıştır. Neorealist kuram ekonomik, toplumsal ve kültürel gücün uluslararası sistem içerisindeki artan önemini yorumlamada yetersiz kalmaktadır.

21. yüzyıl'da öne çıkan konular arasında psikolojik savaş, bilgi üstünlüğü, kamu diplomasisi artan önemi belirgin bir hale gelmiştir. Bilgi toplumunun temel üretim aracı, bilgisayar; baskın sektörü, hizmet sektörü; hâkim sınıfı, bilim adamları ve bilimsel kurullar/kuruluşlar; temel gücü, bilgi, teknoloji ve inovasyon; temel toplumsal birimi, birey; baskın yönetim şekli, demokrasi; baskın yönetim anlayışı ise adem-i merkezîyetçi olarak gözükmektedir (Özer,2005, s. 79). Neorealist kuram hegemonyal gücü maddi kapasiteye göre belirlerken, ideoloji unsurunu dışlaması dar kapsamlı kalmasına ve mevcut dünya düzeninin değiştirilmesi noktasında yeterince açıklayıcı olmaması noktasında eleştirilmesine yol açmaktadır. Küreselleşme ve teknolojinin ilerlemesine rağmen, ideolojik ve etnik problemlerin devam etmesi, toplum içerisinde dışlayıcılığın artması sonucunda ortaya çıkan Islamofobi ve Zenofobi gibi kavramlar her geçen gün daha fazla tartışma gündeminde yer almaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik kavramında yaşanan önemli değişiklikler güç bileşenlerinin yeniden gözden geçirilmesine yol açmıştır. Savunma kavramının yerine güvenlik kavramı yer alarak güvenlik kavramının içeriği genişlemiştir. Örneğin, küresel felaketler, hastalıklar, terör faaliyetleri ve siber savaş tehditlerinin askeri güç mekanizmaları ile çözüme kavuşması mümkün görünmemektedir. Uluslararası sistem içerisinde güvenliği sağlayan faktörlerin çeşitliliği ve karmaşıklığı güvenlik yönetişimi kavramını ön plana çıkarmıştır. Güvenlik yönetişimi devlet içerisinde ve devletler arasında yer alan kurumlar arasındaki karşılıklı etkileşim ve iletişimi içermektedir.

3.1.5. Uluslararası Bütünleşme ve İşbirliği Kavramlarının Göz ardı Edilmesi

Neorealistlerin işbirliğine olan kuşkucu bakış açısı inşacı kuram tarafından eleştirilmektedir. Alexander Wendth, yapan ve yapıların eşit ontolojik konumlara sahip olduğu ve birbirlerini karşılıklı olarak inşa ettikleri görüşüne katılarak inşacı anlayışının temelini oluşturmuştur (Wendth, 1992: s.350).Yeni inşacılar göre, yapan ve yapı arasındaki karşılıklı iletişim iki taraf için karşılıklı fayda sağlamaktadır. Devletlerin karşılıklı etkileşimde bulunması fayda maliyet analizi kapsamında değerlendirildiğinden devletlere avantaj sağlamaktadır. Devletlerin diğer aktörler ile kurduğu sosyal ortam uluslararası norm, fikir ve kimliklerin sosyalleşmesi ile oluşacaktır Devlet çıkarları değişen normlar çerçevesinde yeniden tanımlanmakta ve genişleyen kolektif kimlik anlayışı ile uluslararası düzenin devamlılığına katkı sağlamaktadır. Örneğin, uluslararası bütünleşme ve karşılıklı işbirliği modellerinden olan Avrupa Birliği, Şanghay İşbirliği Örgütü ve Güney Asya Birliği gibi oluşumlar üyelere çok yönlü faydalar sağlayarak, yeni işbirliği alanlarının oluşmasını teşvik etmektedir. Bu oluşumlar üye devletlere olaylar karşısında ortak bakış açısı sağlarken ortak tehdit kavramı karşısında birlikte hareket etmelerini teşvik etmektedir. Örneğin, 1992 yılında Avrupa Birliği

çatısı altında yeni kural ve kurumlar çerçevesinde tanımlanan Avrupa Tek Senedi Anlaşması ile Avrupa Birliği içerisindeki malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbestçe dolaşımı amaçlanmıştır. Avrupa Tek Senedi Anlaşması ile beraber ortak pazar kavramı yerine iç pazar kavramı ön plana çıkartılmış ve üye ülkeler arasındaki tüm engeller kaldırılmıştır (Karluk, 2014: s.67). Devletlerin yapı içerisindeki bağımlılığı iki tarafında ortak çıkarına hizmet ederek, yapı yapan çerçevesinde bir işbirliği ağı oluşmuştur. Devletlerin karşılıklı özverileri sonucunda ortak fayda prensibi çerçevesinde oluşturdukları bu yapı, ortak çıkarlar doğrultusunda inşa edilen kural ve kurumlar aracılığıyla ayakta durmaktadır. Alexander Wendth, aynı zamanda ideoloji ve değer kavramını da ön plana çıkartarak iç faktörlerin, kimlik ve çıkarların belirlenmesinde dış koşullardan daha önemli olduğunu belirtmektedir (Wendth, 1992: s.423).

Bölgeselleşme modelleri sonucunda artan işbirliği platformları yeni oluşumları da teşvik etmektedir. Örneğin, Birleşmiş Milletler (BM), Kuzey Atlantik Örgütü (NATO) ve Avrupa Birliği (AB) gibi oluşumların uluslararası sistem içerisindeki karşılıklı etkileşimi devlet temelli yaklaşım ile açıklanamamaktadır. Neorealist teori bu ve benzeri işbirlikçi oluşumları açıklamada yetersiz kalmakta ve sistem içerisindeki etkilerini de görmezden gelmektedir. Robert Gilpin de aynı şekilde devleti en önemli aktör olarak gördüğünü fakat diğer kuruluş veya örgütlerin de sistem içerisinde önemli rol oynadığının altını çizmektedir. Devletlerarası ilişkilerin sadece güç kaygıları ile yönetilmediği, uluslararası sistemi düzenleyen rejim, hukuk ve normlar ile şekillendiği dile getirilmiştir. Bu ortak kurallar devletlere bazı haklar tanıdığı kadar, bazı yükümlülükler de getirmektedir (Bozdağlıoğlu, 2012: s. 50).

Realizm teorisine yönelik yapılan eleştiriler arasında Morgenthau ve Waltz' un görüşleri de ayrı olarak incelenmiştir. Örneğin, Fransız sosyolog, Raymond Aron, Morgenthau'a yönelik eleştirisinde devletlerin dış politikada temel hedefinin güç elde etmek olmadığını, gücün başka bir hedefe ulaşmak için bir araç işlevi gördüğünü dile getirmiştir (Aron, 1962: s. 99). Aron'a göre, güç bir barışa ulaşma, itibar kazanma ve fikirlerin yayılması gibi başka bir hedefe ulaşmanın da bir aracıdır (Aron, 1962: s.99). Aron'a göre, bir devletin nihai hedefi sadece gücü arttırmak olmamalıdır. Aron'ın diğer eleştirisi ise iç ve dış politika ayrımı üzerinedir. Hans Morgenthau'a göre, iç politika dış politikanın devamıdır. Aron'a göre ise güç mücadelesinin ulusal ve uluslararası alandaki koşulları birbirinden farklıdır. Dış politika sürekli savaş halinin bulunduğu uluslararası ortamda gerçekleşmektedir. İç politika ise fiziksel şiddetin meşru tekeli elinde tutan bir iktidarın olduğu yerde gerçekleşmektedir. Aron dış politikayı meşru bir otoritenin yokluğu, iç politika ise fiziksel şiddetin ve devletin kurallara boyun eğmesi şeklinde yorumlamaktadır (Aron,1962, s.99). Aron'un klasik realist kuramına olan son eleştirisi ise devletlerin dış politikası sadece güç ilişkileri ile belirlenmemektedir. Devleti temsil eden aktörlerin düşünceleri ve duyguları da alınan diplomatik ve stratejik kararlarda etkili olmaktadır (Aron, 1962: s.108).

Kenneth Waltz'un yapısal temellere dayalı yaklaşımını eserinin sonuna kadar koruyamadığı yönünde görüşlerde yer almaktadır. Örneğin, Waltz'ın '*Uluslararası Siyaset Teorisi*' adlı eseri uluslararası sistem içinde aktörler olan büyük güçleri, sistem bazındaki değişim hareketlerinin yegâne şekillendiricileri olarak algılamaktadır. Waltz'ın tüm teorisini karşı çıkmak için oluşturduğu '*indirmecilik*' tuzağına kendisi düşmektedir (Waltz,1979, s.162).Waltz'un yapısalcı yaklaşımı Alexander Wendth tarafından da eleştiri almasına yol açmıştır. Waltz, her ne kadar sistem içerisinde yapılarının rolüne önem verse dahi, Wendth'e göre devleti ana birim olarak alan yaklaşım devlet merkezlidir. Sistemin yapısı ontolojik olarak devletin önceden varlığını gerektirmektedir. Sistemin devletlerden önce gelmesi ve devleti ortaya çıkarması imkânsızdır (Eralp,2006). Kenneth Waltz sistemdeki yapısal değişimleri açıklamaktan uzak kalmaktadır. Sistem içi aktörler arasındaki etkileşimi ve

aktörler düzeyindeki tüm faktörleri yok saymaktadır (Ünay, 1998: s.213). Robert Keohane ise, Waltz'un güç dengesi teorisinin ve klasik realist teorilerin, devletlerin güçlerini maksimum düzeyde arttırmaya çalıştıklarına dair varsayımı sorgulamaktadır. Keohane'e göre varlıklarını koruma durumunda olan devletler kendilerine yönelik bir tehlike ortaya çıktığında güçlerini arttırmaya çalışırlar. Devletler eğer konumlarını güvenli görüyor ise güç artırma çabalarını azaltırlar (Keohane,1986:s.174).

Neorealizm kuramının anarşiye yaptığı vurgu, devlet temelli yaklaşımı, işbirliğine olan kuşkucu bakış açısı ve ya askeri güce verdiği önem eleştiri aldığı önemli başlıklar arasında yer almaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde birey güvenliği ve ortak çıkar kavramının artan önemi, ulus devlet kavramının öneminin azalması veya askerî güvenliğin diğer güç parametreleri karşısında görece etkisini kaybetmeye başlaması realizm teorisinin geçerliliğinin sorgulanmasına yol açmıştır.

4. SONUÇ

Uluslararası sistemin anarşik yapısı devletleri güç arttırmaya teşvik ederken, uluslararası sistemi güvensiz ve istikrarsız hale getirmektedir. Uluslararası sistem içerisinde güç dengesi ulusal çıkar, liderlerin davranış biçimleri ve yapısal şartların değişime uğramasıyla yeniden tanımlanmaktadır. Devletlerin hayatta kalabilmeleri için izlediği güç dengesi stratejisi barışçıl ve istikrarlı bir düzen için gerekli olan en etkili yöntemdir. Devletin bekası ve sistem içerisinde varlığını devam ettirebilmesi devletlerin ilk öncelikleri arasında yer almaktadır. Uluslararası sistem içerisinde devam eden düzen ve istikrar devletlerin güç kapasitelerindeki değişiklik sonucunda yeniden kurulmaktadır. Sistem içerisinde yeni bir gücün hızla gelişmesi sistem içerisinde var olan güç dengesinin değişmesine ve ya çatışma olasılığının artmasına yol açmaktadır. Bu çalışmada, uluslararası ilişkilerin en önemli kuramı olan realist gelenek gerçeği tüm yönleri ile ortaya koymaya çalışılmıştır. Hans Morgenthau ve Kenneth Waltz'un anarşi ve güç kavramları ile tanımladığı devlet kavramı realist bakış açısıyla çalışma kapsamında incelenmiştir. Her iki teorisyen uluslararası politikayı kendi içlerinde ortak ve farklı yönleriyle analiz etmiştir. Her ikisi de realist kavramlar çerçevesinde ortak görüşlere sahip olsa da devlet, sistem, yapı, savaş hali, güç ve çıkar kavramlarına farklı yönde ele almıştır. Hans Morgenthau, ulusal çıkar ve güç kavramlarını devlet temelli yaklaşım ile açıklarken, Kenneth Waltz, anarşik yapı ve güç dengesi kavramlarına sistem temelli bir açıklama getirmektedir. Uluslararası yapı içerisindeki değişen şartlar uluslararası siyasetin istikrarını belirlemede büyük öneme sahiptir.

Neo-realist teoriye göre, anarşik bir düzenin varlığı kural koyucu ve uygulayıcıların çok fazla olması sebebiyle çok sesliliğe yol açmaktadır. Neorealizm teorisinin ön plana çıkardığı sert güç bileşenlerinin küresel sistem üzerindeki belirleyici etkisinin önemini kaybetmeye başlaması sonucunda eleştirel bakış açısı önem kazanmaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistem içerisinde yumuşak gücün sert güce kıyasla daha fazla önem kazandığı yeni bir döneme giriş yapılmıştır. Yumuşak güç kavramının giderek artan önemi karşısında Neorealizm teorisinin savunduğu sert güç kavramı arka plana atılmaya başlanmıştır. Realizm teorisi kendi içerisindeki temel kavramları açıklama noktasında yeterli gibi görünse de, uluslararası sistem içerisinde ortak çıkar kavramını bertaraf etmesi, devlet dışı örgütlerin sistem içerisindeki önemini göz ardı etmesi, devlet çıkarının bireysel çıkarlar karşısında daha fazla önem vermesi eleştiri aldığı başlıklar arasında yer almaktadır. Gücün ölçülemez olması, sert gücün artan önemi veya devlet kavramına yapılan aşırı vurgu önemle eleştirilse de realist gelenek yıllar içerisinde yeni akımlar ve yöntemsel değişimlerle ayakta kalmayı başarmıştır. Uluslararası sistem içerisinde ulusal çıkar kavramı devletlerin asıl amacı olmaya devam etmektedir. Uluslararası sistem içerisinde realist geleneğe yönelik yapılan tüm

eleştirilere rağmen, realizm kuramı basitliği ve anlaşılabilirliği ile uluslararası ilişkilerin en etkin ve yaygın teorisi olmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ateş, D.ve Samur G. (2013). Bir akademik disiplin olarak uluslararası politik ekonominin sınırları, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,(15),1, 45-71
- Ateş, Davut,(2009). Uluslararası ilişkiler disiplininin oluşumu: idealizm/ realizm tartışması ve disiplinin özerkliği, Doğu Üniversitesi Dergisi, 10(1), s. 11-25.
- Ashworth, L. M. (2002). Did the realist-idealist great debate really happen? A revisionist history of international relations. *International Relations*, 16(1).
- Aydın, M. (2004).Uluslararası ilişkilerin gerçekçi teorisi: kökeni, kapsamı, kritiği. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1.33-60
- Alan, C. (2010). *Contemporary security studies*, Charles L. Glaser, realizm. Oxford University Press, 2. Edition.
- Aron, R.(1962). *Paix et guerre entre les nations* . Paris: Calmann-Levy
- A.Özer,(2005). 11 Eylül, ABD, Türkiye ve küreselleşme. İstanbul: Elips Yayınları.
- Arman, M. ve Bozdağlıoğlu,Y.(2012).Uluslararası politika 1. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Brown,C.(2009). Structural realism, classical realism and human nature, *International Relations*, 23(2), s. 257-258
- Çıtak, E.(2014). Uluslararası ilişkilerde güvenlik teorik değerlendirmeler. Ankara: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Carr, E. H.(1946). *Twenty year crisis, 1919-1939*, Palgrave: MacMillan.
- Devlen, B. ve Özdamar, Ö. (2010). Uluslararası ilişkilerde İngiliz Okulu kuramı: kökenleri, kavramları ve tartışmaları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*.
- Donnelly, J. Scott Burchill ve Andrew Linklater, (2014). *Uluslararası ilişkiler teorileri*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Ergüven, N. S. (2016).Uluslararası hukuk açısından güvenlik kavramının teorik temelleri. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi .
- Eralp, A. (2016). Devlet, sistem ve kimlik, *Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*. İletişim Yayınları.
- Eralp, A.(2014).Devlet ve ötesi, Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Feng, L. Ve Ruizhuang, Z.(2006).The typologies of realism. *The Chinese Journal of International Politics*, 1(1), 109-134.
- Galtung, J.(1990).Violence and peace, a reader is peace studies, der. Paul Smoker- Ruth Davies- Barbara Munske, Pergamon Press.
- Gilpin, R.(1971). The politics of transnational economic relations. *International Organization*, 25(3).

- Gilpin, R.ve Gilpin, J. M. (2001). Global political economy: understanding the international economic order. Princeton University Press.
- Grieco, J. M. (1990). Cooperation among nations: Europe, America, and non-tariff barriers to trade. Cornell University Press.
- Gözen, R. (2014).Uluslararası ilişkiler teorileri, Ankara: İletişim Yayınları.
- Hobson, J.M. (1997).The wealth of states. London: Cambridge University Press.
- Hobson, M. J.(2000).The state and international relations. London: Cambridge University Press.
- Hobbes T .(1995). Leviathan, (S. Lim, Çev.), 2. Baskı, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.
- Hobson, J. M. (2000). The state and international relations. London: Cambridge University Press.
- Intell 4 Strategy News, (2021),Quad ittifakı: ABD liderliğinde Asya NATO'su, Erişim Adresi: <https://www.intell4.com/quad-ittifaki-nedir-quad-ittifakinda-kimler-var-quad-ittifaki-neden-kuruldu-haber-191080>
- Iskender, S.(2015). Neorealizm, Neo-liberalizm, Konstraktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış, The Journal of Europe, Middle East Social Science Studies
- ICISS, (2001). The responsibility to protect: report of the international commission on Intervention and State Sovereignty. Ottawa: International Development Research Centre
- Keohane, R.O.(1986). Theory of international politics: structural realism and beyond. New York: Columbia University Press.
- Keohane, R.O.(1986). Neo realism and its critics, New York: Columbia University Press.
- Karluk, R. (2014). Avrupa Birliği, İstanbul: Beta Yayınları.
- Lobell, S. E. (2010). Structural realism/offensive and defensive realism. In Oxford Research Encyclopedia of International Studies.
- Locke, John,(2003). Two treatises of government: and a letter concerning toleration, New Haven, Conn : Yale University Press.
- Morgenthau, H.J. (1993). Politics among nations, The struggle for power and peace, New York: McGraw-Hill.
- Morgenthau. H. J.(2005). Politics among nations, The struggle for power and Peace, New York: McGraw-Hill.
- Machiavelli,N.(1994).Prens, (çev.N. Güvenç),Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- M.Grieco J.(1998). Anarchy and the limits of cooperation: a realist critiques of the newest liberal institutionalism, international organization.

- Mann, M.(1993). The sources of social power, Vol II: the rise of classes and nation-states, 1760-1914. Cambridge University Press.
- Mann, M.(1993).The source of social power, Cambridge University Press.
- Ruggie, J.G. (1986). Continuity and transformation in the world polity: toward a neo-realist Synthesis, Keohane, R.O. Neorealism and its critics, New York, Columbia University Press.
- Rauch, C. (2016).Realism and power transition theory: different branches of the power tree. realism in practice, E-International Relations Publishing,
- Taşkın Y.(2014).Siyaset: kavramlar, kurumlar, süreçler. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ünay, S. (1998).Yapısal realizm ve ötesi, Kenneth Waltz'un Uluslararası siyaset teorisine eleştirel bir yaklaşım, Divan Yayınları.
- Viotti, P. ve Mark V. K.(2012). International relations theory, Pearson Higher Edition.
- Yiğit, C.(2010). Sistem, devlet ve savaş, bir yapısal realist analiz, uluslararası sistemde yeni dünya düzen arayışları, Bursa: VII. Uludağ Üniversitesi Konferansı.
- Yalçın, H.(2015).Uluslararası sistem ve istikrar: kavramsal bir değerlendirme”, Akademik İncelemeler Dergisi, 10. (1), 209-229.
- Waltz, K.(1959). Man, the state, and war: a theoretical analysis, Colombia University Press.
- Waltz, K.(1979). Theory of international politics, Massachussets: Addison Wesley Publishing Company, Reading.
- Waltz, K.(1990). Realist thought and neorealist theory, Journal of International Affairs.
- Waltz, K. (2004). Neorealism: confusions and criticisms, Journal of Politics & Society, Vol. 15, 2-6.
- Waltz, K. (2008). Uluslararası politikanın değişen yapısı,(B. Yavuz, Çev.).Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5, (17). 3-44
- Walt, S.M. (1987).The origins of alliances, New York: Cornell University Press.
- Wendt, A. E.(1992). The Agent-structure problem in international relations theory, International Organization Press.